

درس یکم

مبانی علوم و فنون ادبی

ای بی نشان

- ۱- ای بی نشان محض، نشان از که جویمت؟
 ۲- تو گم نه‌ای و گمشده تو منم ولیک
 ۳- پیدا بسی بچسبتم اما نیافتم
 ۴- چون در رهت یقین و گمانی همی رود
 ۵- در جست و جوی تو، دلم از پرده اوفتاد
 ۶- عطار اگرچه یافت به عین یقین تو را
- (عطار نیشابوری، دیوان اشعار)

خلاصه درس

- متن: هر چیزی که ذهن ما را به پویایی درآورد، متن است.
- متن در معنی وسیع آن: منظور از متن فقط نوشته‌های روی کاغذ نیست؛ نوشته‌ها، صداها، بوها، مزه‌ها و لمس‌کردنی‌ها و ... هر کدام، متن به شمار می‌آیند.
- انواع متن: شنیداری، دیداری، بویایی و ...
- مثال: متن دیداری مانند کتاب‌ها و متن شنیداری یا خوانداری مانند کتاب‌هایی که توسط کسی خوانده می‌شوند.
- مقصود کتاب درسی از متن، آثار شعر و نثر فارسی است.

ادب، ادیب، ادبیات	
ادب نزد پیشینیان	شناختن اموری که آدمی به وسیله آن، خویش را از هر خطایی حفظ کند. (در زبان فارسی دو واژه «ادب» و «ادبیات» معمولاً مترادف یکدیگر به کار می‌روند).
ادب در اصطلاح دانش‌های ادبی	دانش‌هایی که آدمیان بدان خود را از خطای در سخن مصون می‌داشتند.
اقسام علوم ادبی	صرف و نحو، بدیع، معانی و بیان، قافیه، خط و ...
ادیب	کسی که با شیوه‌های گوناگون سخن آشنا باشد.
واژه ادبیات	این واژه از عصر مشروطه (۱۲۸۵ ش.) کاربرد پیدا کرده است.

معانی ادبیات

- مجموعه نوشته‌ها، اصطلاحات و رفتارهایی که در یک رشته علمی یا حرفه‌ای رواج می‌یابد. معنی ادبیات در این نوع کاربرد، آداب و هنجار رایج در یک زمینه مانند ادبیات پزشکی، ادبیات مدیریت، ادبیات اخلاق، ادبیات سینما، ادبیات سیاست و ... است.
- همه آثار مکتوب و به طور کلی هر نوشته‌ای که به تاریخ تمدن بشری متعلق باشد؛ مانند متون علمی، تاریخی، جغرافیایی، پزشکی و فلسفی گذشته، ادبیات محسوب می‌شود. بر اساس این تعریف، محققان ادبی متون علمی قدیمی را در زمره متون ادبی کهن قرار داده‌اند.

دانش‌آموز عزیز! متن ستایش به همراه توضیحات مورد نیاز در انتهای کتاب آورده شده است.

نوشته‌هایی که باورها، اندیشه‌ها و خیال‌ها را در عالی‌ترین صورت‌ها بیان می‌کند. این تعریف فقط دربرگیرنده ادبیات مکتوب است.

گونه‌های ادبیات

- ۱- شفاهی: مانند افسانه‌ها، حکایات، مثل‌ها و ترانه‌های متداول در میان مردم ← میراث‌گران بهای ادبی به شمار می‌آیند.
- ۲- مکتوب: مانند نوشته‌های خیال‌انگیز، عاطفی و تأثیرگذار
- ◆ تعریف علمی ادبیات: ادبیات، هنر کلامی است؛ کلامی زیبا که خیال‌انگیز، عاطفی و تأثیرگذار است.
  - ◆ بر اساس تعریف علمی ادبیات نتایج زیر را می‌توان گرفت:

- ◆ ادبیات، یکی از هنرهاست؛
- ◆ ماده اصلی ادبیات، زبان است؛
- ◆ ادبیات، کاربرد هنری زبان است.
- ◆ تفاوت عمده زبان و ادبیات در هدف آن است.
- ◆ هدف ادبیات ← زیبایی‌آفرینی
- ◆ هدف زبان ← ارتباط و پیام‌رسانی
- ◆ منطق زبان: روشنی و قراردادی بودن معنای هر واژه و رعایت قواعد ساختن جمله‌ها
- ◆ کارکرد ادبیات: درهم ریختن معانی واژگان و جمله‌ها از معنای قراردادی خود (منطق زبان) به کمک تخیل

شگردهای هنری در ادبیات

- ۱- تشبیه، استعاره، مجاز، کنایه، درآمیختن حس‌ها (حس‌آمیزی)، اغراق و ... ، ۲- تکرار موسیقایی آواها، ۳- عواطف و احساسات انسانی

ویژگی‌های سخن ادبی

- ۱ فصاحت: به معنای روشنی و درستی کلمه و کلام است؛ در اصطلاح، بیان مقصود با الفاظی روشن، روان، قابل فهم و دور از عیب‌هایی مانند حروف و کلمات دشوار و سنگین، بدآهنگ و ناموزون، پیچیده و مبهم است که معنای آن به آسانی فهمیده می‌شود.
- ۲ بلاغت: به معنای رسایی سخن، چیره‌زبانی و شیوایی سخن است؛ در اصطلاح، سخن گفتن به اقتضای حال شنونده و جایگاه یا مطابقت سخن با موقعیت و شرایط است. یعنی، هر سخن جایی و هر نکته مقامی دارد.

نتیجه

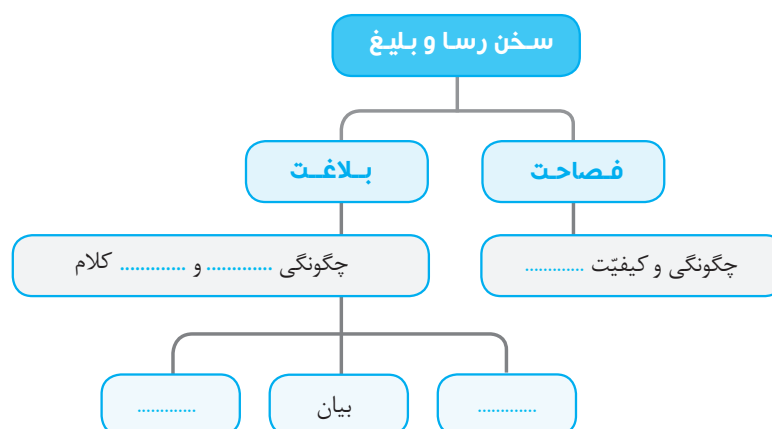
فصاحت	توجه به چگونگی و کیفیت واژگان
	توجه به جنبه‌های ظاهری لفظ و سخن
بلاغت	توجه به فصاحت
	توجه به جنبه‌های معنوی، چگونگی معنا و محتوای کلام

شاخه‌های علم بلاغت

بدیع
بیان
معانی

خودارزیابی

- ۱- مفهوم «متن» را با ذکر دو مثال توضیح دهید.
- ۲- درباره پیشینه واژه «ادب» به اختصار توضیح دهید.
- ۳- نمودار زیر را با توجه به آموزه‌های درس، کامل کنید.

۴- به نظر شما، متن زیر، می‌تواند نمونه و مصداق مناسبی برای این مفهوم از ادبیات، «ادبیات هنر کلامی است؛ کلامی زیبا که خیال‌انگیز، عاطفی و تأثیرگذار است»، باشد؟ توضیح دهید.

«زمین به بهار نشست؛ بهار، گره از شکوفه باز کرد. نسیم در گیسوی بید افشان فروبیچید. غنچه شکفتن آغاز کرد و سبزه دمید. گل هم چون یادی فراموش گشته، در آغوش چمن شکفت.»

۵- با توجه به عبارت مقابل، دو متن (آ و ب) را بررسی کنید. «هدف زبان، ارتباط و پیام‌رسانی است؛ هدف ادبیات، زیبایی‌آفرینی» (آ ماه، یکی از سیارات منظومه شمسی است؛ اگرچه خود تیره و بی‌نور است اما در شب، نورانی است. پهنه تاریک آسمان در ظلمت شب به نور ستارگان و تالو ماه روشن می‌شود.

ب) «شب آغاز شده است، در ده چراغ نیست؛ شب‌ها به مهتاب روشن است و یا به قطره‌های درشت و تابناک باران ستاره، مصابیح آسمان. شکوه و تقوا و شگفتی و زیبایی شورانگیز طلوع خورشید را باید از دور دید. اگر نزدیکش برویم، از دستش داده‌ایم! لطافت زیبای گل در زیر انگشت‌های تشریح می‌پذرد!»

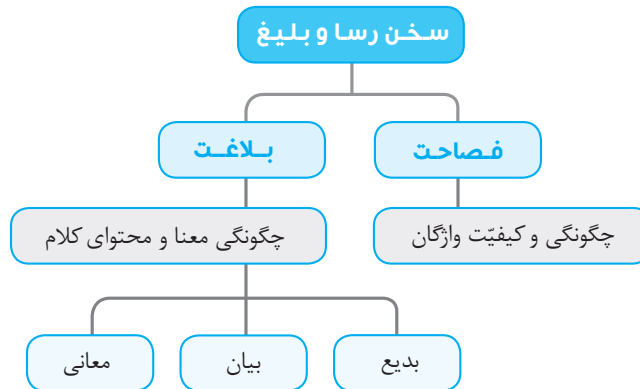
(دکتر علی شریعتی)

پاسخ خود ارزیابی

۱- هر چیزی که ذهن ما را به پویایی درآورد، متن است. مانند خواندن یک نوشته یا شنیدن صدا و بویدن بویی و چشیدن مزه‌ای که ذهن را به حرکت و تکاپو وادار کند.

۲- در نظر پیشینیان، ادب، شناختن اموری است که آدمی به وسیله آن، خویش را از هر خطایی حفظ می‌کند. بعدها ادب به دانش‌هایی اطلاق می‌شد که آدمیان بدان خود را از خطا در سخن مصون می‌داشته‌اند.

۳-

۴- بله، چون استفاده از دو عنصر عاطفه و تخیل نوشته را تأثیرگذار کرده است و کنایه «گره گشودن از شکوفه» و استعاره‌های «گیسوی بید» و «آغوش چمن» به نوشته زبان هنری بخشیده است.

۵- هدف از متن (آ)، با توجه به کاربرد واژگان در معنی روشن و قراردادی آن، بیان مستقیم و جمله‌بندی ساده، ایجاد ارتباط و پیام‌رسانی است. هدف از متن (ب)، با توجه به کاربرد شگردهای هنری تشبیه (باران ستاره)، تلمیح و استعاره (مصابیح آسمان)، تضاد (دور، نزدیک)، اضافه استعاری (انگشتان تشریح) و جمله‌بندی هنری و بیان غیر مستقیم، زیبایی‌آفرینی است.

سؤالات امتحانی

- ۱- متن چیست؟
- ۲- متن در معنی وسیع آن چه مواردی را در بر می‌گیرد؟
- ۳- چند نمونه از انواع متن را همراه با مثال نام ببرید.
- ۴- مقصود کتاب درسی از متن چیست؟
- ۵- ادب نزد پیشینیان چه بوده است؟
- ۶- منظور از ادب در اصطلاح دانش‌های ادبی چیست؟
- ۷- اقسام علوم ادبی را نام ببرید.
- ۸- ادیب کیست؟
- ۹- اصطلاح «ادبیات» از چه زمانی کاربرد پیدا کرده است؟
- ۱۰- با توجه به عبارت «مجموعه نوشته‌ها، اصطلاحات و رفتارهایی که در یک رشته علمی یا حرفه‌ای رواج می‌یابد؛ مانند ادبیات پزشکی، ادبیات مدیریت، ادبیات اخلاق، ادبیات سیاست و ...» معنی ادبیات چیست؟
- ۱۱- محققان بر اساس کدام تعریف، متون علمی قدیم را در زمره متون ادبی کهن قرار داده‌اند؟

- ۱۲- ادبیات مکتوب چیست؟
- ۱۳- ادبیات شفاهی چیست و چه ارزشی دارد؟
- ۱۴- تعریف کلی و علمی ادبیات مکتوب را بیان کنید.
- ۱۵- بر اساس تعریف ادبیات، عبارت زیر را کامل کنید.
- «ادبیات یکی از انواع ..... است و زبان در آن کاربرد ..... دارد و ماده اصلی آن ..... است.»
- ۱۶- عبارت زیر را کامل کنید.
- «تفاوت عمده زبان و ادبیات در ..... آن دو است. هدف زبان ..... و ..... و هدف ادبیات ..... است.»
- ۱۷- منطق زبان و کارکرد ادبیات را با هم مقایسه کنید.
- ۱۸- انواع شگردهای هنری در ادبیات را بیان کنید.
- ۱۹- دو ویژگی اصلی سخن ادبی چیست؟
- ۲۰- معنای واژه فصاحت چیست؟
- ۲۱- فصاحت در اصطلاح ادبی چیست؟
- ۲۲- معنای واژه بلاغت چیست؟
- ۲۳- بلاغت در اصطلاح ادبی چیست؟
- ۲۴- هر یک از عبارتهای زیر به کدام اصطلاح داخل کمانک مربوط می‌شود؟
۱. توجه به چگونگی و کیفیت واژگان
  ۲. توجه به جنبه‌های معنوی و محتوایی کلام
  ۳. توجه به جنبه‌های ظاهری لفظ و سخن
  ۴. توجه به فصاحت در سخن
- ۲۵- شاخه‌های علم بلاغت را نام ببرید.

پاسخ سؤالات امتحانی

- ۱- هر چیزی که ذهن ما را به پویایی درآورد، متن است.
- ۲- متن در معنی وسیع شامل تمامی نوشته‌ها، صداها، بوها، مزه‌ها، لمس کردنی‌ها و ... می‌شود.
- ۳- دیداری مانند کتاب‌ها؛ شنیداری یا خوانداری مانند کتاب‌های صوتی که توسط کسی خوانده می‌شوند.
- ۴- آثار شعر و نثر فارسی
- ۵- شناختن اموری که آدمی به وسیله آن، خویش را از هر خطایی حفظ کند.
- ۶- دانش‌هایی که آدمیان بدان خود را از خطا در سخن مصون می‌داشتند.
- ۷- صرف و نحو، بدیع، معانی و بیان، قافیه، خط و ...
- ۸- ادیب کسی است که با شیوه‌های گوناگون سخن آشنا باشد.
- ۹- این واژه از عصر مشروطه (۱۲۸۵ ش.) کاربرد زیادی پیدا کرده است.
- ۱۰- آداب و هنجار رایج در زمینه یک رشته خاص
- ۱۱- بر اساس این تعریف که: «همه آثار مکتوب و هر نوشته‌ای که به تاریخ و تمدن بشری متعلق باشد؛ مانند متون علمی، تاریخی، جغرافیایی، پزشکی و فلسفی گذشته، جزو آثار ادبی هستند.»
- ۱۲- نوشته‌هایی که باورها، اندیشه‌ها و خیال‌ها را در عالی‌ترین صورت‌ها بیان می‌کند.
- ۱۳- به افسانه‌ها، حکایات، مثل‌ها و ترانه‌های متداول در میان مردم، ادبیات شفاهی می‌گویند که میراث گران‌بهایی از گذشتگان، به شمار می‌رود.
- ۱۴- ادبیات هنر کلامی است؛ کلامی زیبا که خیال‌انگیز، عاطفی و تأثیرگذار است.
- ۱۵- هنرها / هنری / زبان
- ۱۶- هدف / ارتباط / پیام‌رسانی / زیبایی‌آفرینی
- ۱۷- منطق زبان، روشنی و قراردادی بودن معنای واژگان و رعایت قواعد ساختن جمله‌ها است ولی کارکرد ادبیات به هم ریختن معانی قراردادی واژگان و دگرگون کردن منطق معنایی جمله‌هاست.
- ۱۸- ۱- تشبیه، استعاره، مجاز، کنایه، درآمیختن حس‌ها (حس‌آمیزی)، اغراق و ... ، ۲- تکرار موسیقایی آواها، ۳- عواطف و احساسات انسانی
- ۱۹- فصاحت، بلاغت
- ۲۰- روشنی، درستی کلمه و کلام
- ۲۱- بیان مقصود با الفاظی روشن، روان، قابل فهم و دور از عیب‌هایی مانند حروف و کلمات دشوار و سنگین، بدآهنگ و ناموزون، پیچیده و مبهم.
- ۲۲- رسایی سخن، چیره‌زبانی و شیوایی سخن
- ۲۳- سخن گفتن به اقتضای حال شنونده و جایگاه یا مطابقت سخن با موقعیت و شرایط؛ یعنی هر سخن جایی و هر نکته مقامی دارد.
- ۲۴- ۱- ب ، ۲- آ ، ۳- ب ، ۴- آ
- ۲۵- بدیع، بیان، معانی

درس دوم

بررسی و طبقه‌بندی آثار

خلاصه درس

در این درس می‌خواهیم از طریق تجزیه، تحلیل و مقایسه آثار، به طبقه‌بندی و تعیین نوع ادبی آن‌ها بپردازیم.

- ♦ روش طبقه‌بندی و تعیین نوع ادبی آثار: تجزیه، تحلیل و مقایسه آثار
- ♦ لازمه شناخت و ارزیابی متون: طراحی معیارها و روش کار
- ♦ دیدگاه‌های بررسی، کالبدشکافی و تحلیل آثار: جامعه‌شناختی، زبانی، اخلاقی، محیطی، فکری، تاریخی، روان‌شناختی، ادبی و ...
- ♦ یکی از آسان‌ترین و کاربردی‌ترین شیوه‌های تحلیل و کالبدشکافی متن: بررسی متن از سه دیدگاه زبان، ادبیات و فکر
- ♦ قلمروهای سه‌گانه بررسی متون ادبی: زبانی، ادبی، فکری

قلمرو زبانی

♦ هر اثر مکتوب، زبان ویژه‌ای دارد. زبان برخی از آثار، ساده و برای همه قابل فهم است و برخی دیگر، به دلیل وجود بعضی لغات و اصطلاحات خاص، نیاز به تأمل بیشتر دارد.

♦ بررسی متن در قلمرو زبانی

این قلمرو، به دلیل گستردگی به دو سطح کوچک‌تر تقسیم می‌شود:

- ۱ / سطح واژگانی: بررسی لغت‌ها از نظر فارسی یا غیر فارسی بودن، نوع ساختمان (ساده، مشتق، مرکب و مشتق - مرکب)، روابط معنایی کلمات مانند مترادف، تضاد، تضامن، تناسب و نوع گزینش واژه‌ها
- ۲ / سطح دستوری یا نحوی: بررسی متن از دید ترکیبات و قواعد دستوری، کاربردهای دستور تاریخی، کوتاهی و بلندی جمله‌ها و ...

قلمرو ادبی

♦ هدف از بررسی متن در قلمرو ادبی: فهم زیبایی‌های ادبی اثر و شیوه نویسنده در به کارگیری عناصر زیبایی‌آفرین است.

این قلمرو در سه سطح بررسی می‌شود:

- ۱ / سطح آوایی یا موسیقایی: بررسی متن از دیدگاه مباحث بدیع لفظی و ابزار موسیقی‌آفرین (وزن، قافیه، ردیف، آرایه‌های لفظی و تناسب‌های آوایی مانند واج‌آرایی، تکرار، سجع، جناس و ...)
- ۲ / سطح بیانی: بررسی متن از دیدگاه مسائل علم بیان (تشبیه، استعاره، مجاز، کنایه و ...)
- ۳ / سطح بدیع معنوی: بازخوانی متن از دیدگاه تناسب‌های معنایی (تضاد، ایهام، مراعات‌نظیر و ...)

قلمرو فکری

♦ هدف از بررسی متون در قلمرو فکری، بررسی موضوع و محتوای اثر و تعیین رنگ و بوی فکری و حال و هوای مفهومی چیره بر متن است؛ نظیر روحيات، باورها، گرایش‌ها، نوع نگرش به جهان و دیگر جنبه‌های فکری.

جنبه‌ها و ویژگی‌های فکری اثر: عینی، ذهنی / شادی‌گرا، غم‌گرا / خردگرا، عشق‌گرا / جبرگرا، اختیارگرا / عرفانی، طبیعت‌گرا / خوش‌بینی، بدبینی / فلسفی، روان‌شناختی / محلی - میهنی، جهانی و ...

- ♦ تعیین نوع ادبی اثر: پس از شناخته شدن جهان متن، انواع ادبی اثر بر حسب غلبه موضوع و محتوا تعیین و طبقه‌بندی می‌شود.
- ♦ معیارهای تفاوت انواع ادبی: شکل، ساختمان، محتوا و شگردهای هنری؛ چنان‌که شعر، داستان و نمایشنامه هر کدام ویژگی‌هایی دارند.
- ♦ قدیمی‌ترین طبقه‌بندی انواع ادبی در یونان باستان صورت گرفته است.

- ◆ انواع ادبی «شعر» براساس طبقه‌بندی حکمای یونان: چهار نوع حماسی، غنایی، نمایشی و تعلیمی
- ◆ اساس طبقه‌بندی انواع ادبی در یونان بیش‌تر مبتنی بر شعر بود و جنبه محتوایی داشت.
- ◆ در ایران شعر، نسبت به نثر رواج بیش‌تری داشت.
- ◆ اساس طبقه‌بندی شعر در ایران: ساختمان و قالب شعر (مانند قصیده، قطعه، غزل، رباعی، مسمط، مستزاد، ترکیب‌بند، ...)
- ◆ دیدگاه‌های کلی در طبقه‌بندی شعر و نثر
  - ۱- بر اساس محتوا و موضوع
  - ۲- بر اساس ساختمان و شکل

خود ارزیابی

- ۱- یکی از آسان‌ترین و کاربردی‌ترین شیوه‌ها در بررسی و تحلیل متن چیست؟
- ۲- با توجه به قلمرو زبانی و سطوح آن، نوشته زیر را بررسی نمایید.
«اسطوره، در لغت به معنی افسانه و قصه است و در اصطلاح به قصه‌ای اطلاق می‌شود که ظاهراً منشأ تاریخی نامعلومی دارد. مضمون اساطیر، معمولاً آفرینش انسان، خلقت جهان، جنگ‌ها و نبردهای اقوام، سرگذشت خدایان، قهرمانان دینی و ... است. زال، اسکندر، رستم، سیمرغ، رخس و ... از اساطیر ایرانی هستند.»
(غلاممسین یوسفی)
- ۳- سروده زیر را از نظر سطح موسیقایی و تناسب‌های آوایی (واج‌آرایی، تکرار و جناس) بررسی کنید.

خیزید و خز آرید که هنگام خزان است آن برگ رزان بین که بر آن شاخ رزان است دهقان به تعجب، سر انگشت گزان است دهقان به سحرگهان کز خانه بیاید گل بیند چندان و سمن بیند چندان	باد خنک از جانب خوارزم وزان است گویی به مثل، پیرهن رنگ‌رزان است کاندر چمن و باغ نه گل ماند و نه گلزار نه هیچ بیارامد و نه هیچ بیاید چندان که به گلزار ندیده است و سمن‌زار
--	---

(منوچهری)
- ۴- با توجه به سطح بیانی (قلمرو ادبی) متن زیر را از نظر کاربرد آرایه‌های تشخیص، تشبیه و کنایه تحلیل نمایید.
«صبح است، آفتاب مثل تشتی از طلای گداخته بر گوشه جهان گذاشته شده، فلک نقاش می‌خواهد عالم را طلایی کند؛ اما هنوز دست به کار نشده، اول با گرد نقره‌ای و لاجوردی بوم آسمان را رنگ می‌ریزد. زمین مانند روپوشی از مخمل سبز است. انبوه درختان در هر گوشه سر به هم آورده‌اند و هنوز اسرار شب را در میان دارند ...»
(آینه، ممد میازی)
- ۵- نوشته زیر، با کدام بخش از متن درس، ارتباط دارد؟ توضیح دهید.
«مصالح کار شاعر در آفرینش شعر، واژه‌هاست و دارای دو بعد: لفظ و معنا. از این نظر، شاعری با نقاشی و پیکرتراشی و موسیقی متفاوت است. شاعر در عین حال که دست به آفرینش زیبایی می‌زند، می‌تواند حرفی برای گفتن داشته باشد و پیامی را ابلاغ کند. حال آن‌که موسیقیدان و نقاش و مجسمه‌ساز به سبب یک‌بعدی بودن مواد کارشان (صدا، زنگ و سنگ) نمی‌توانند چنین رسالتی داشته باشند.»
(ومیدیان کامیار)
- ۶- با توجه به قلمرو فکری، دیدگاه خود را درباره محتوا و موضوع سروده زیر بنویسید.
«آب را گل نکنیم؛
در فرودست انگار، کفتری می‌خورد آب
یا که در بیشه دور، سیره‌ای پر می‌شوید
یا در آبادی، کوزه‌ای پر می‌گردد.
آب را گل نکنیم؛
شاید این آب روان، می‌رود پای سپیداری، تا فرو شوید اندوه دلی؛
دست درویشی شاید، نان خشکیده فرو برده در آب ...»
(سهراب سپهری)

پاسخ خود ارزیابی

- ۱- بررسی متن در سه قلمرو: زبانی، ادبی و فکری.
- ۲- (آ) سطح واژگانی:
اصطلاحات علمی متن: اسطوره، افسانه، قصه
واژگان مترادف: اسطوره، افسانه، قصه
واژگان عربی: اسطوره، قصه، اصطلاح، اقوام، منشأ، ظاهراً، تاریخی، معلوم، مضمون، معمولاً، خلقت، اطلاق، انسان، اساطیر
واژگان مشتق: نامعلوم، آفرینش، تاریخی، دینی، ایرانی، جنگ‌ها^۱
واژه مرکب: سرگذشت
جمع‌های مکسر عربی: اساطیر: جمع اسطوره / اقوام: جمع قوم
اسم‌های خاص: ایران، زال، اسکندر، رستم، سیمرغ، رخس
(ب) سطح نحوی: متن از پنج جمله خبری تشکیل شده است.
جمله‌ها ساده، روان، کوتاه و بیان آن‌ها علمی و مستقیم است.
جمله‌های دوم و سوم با هم ترکیب شده و یک جمله مستقل مرکب ساخته‌اند.
برای جمع بستن از سه شیوه بهره گرفته شده است: جمع مکسر عربی (اساطیر)، نشانه جمع فارسی «ان» در «فهرمانان» و «ها» در «نبردها»
- ۳- (آ) قالب شعر مسمط است.^۲
(ب) ردیف: «است» در دو بیت اول
(پ) شگردهای هنری (آرایه‌ها):
- واج‌آرایی: تکرار واج‌های «خ، ز، گ» (بیت اول و دوم)، «ر» (بیت دوم)، «ن» (بیت چهارم و پنجم)
- تکرار (واژه‌آرایی): تکرار واژه‌های «رزان، است» (بیت اول و دوم)، «نه، هیچ» (بیت چهارم)، «بیند، چندان» (بیت پنجم)
- جناس: خزان، وزان، رزان، گزان در سه بیت اول
- ۴- (آ) تشخیص (انسان‌نگاری): «نقاشی، دست به کار شدن، رنگ‌آمیزی کردن آسمان» به فلک و «سر به هم آوردن» به درختان نسبت داده شده است.
(ب) تشبیه: مانند کردن آفتاب به تشت طلایی، آسمان به بوم نقاشی، زمین به روپوشی از مخمل سبز و نور به گرد نقره‌ای و لاجوردی
(پ) کنایه: دست به کار شدن / شروع کردن / سر به هم آوردن: به هم نزدیک شدن، جمع شدن، گرد آمدن
- ۵- با توجه به موضوع و محتوای نوشته که اندیشه نویسنده آن را درباره مقایسه شاعری، نقاشی، پیکرتراشی و موسیقی بیان می‌کند، این متن به قلمرو فکری مربوط می‌شود.
- ۶- موضوع: توجه به پاکی طبیعت، احساس مسئولیت در برابر زندگی تمامی موجودات همچون انسان‌ها، پرندگان و درختان، دوری از دشمنی و ستیزه و ...
محتوا: نگاه عاطفی و عاشقانه داشتن به حقیقت زندگی، دعوت به پاکی و زلالی درون و نگرش عرفانی به آفرینش.

سؤالات امتحانی

- ۱- سه روش عمده طبقه‌بندی و تعیین نوع ادبی آثار چیست؟
- ۲- لازمه شناخت و ارزیابی متون چیست؟
- ۳- دیدگاه‌های بررسی، مطالعه، کالبدشکافی و تحلیل آثار را نام ببرید.
- ۴- جاهای خالی را پر کنید.
«یکی از آسان‌ترین و کاربردی‌ترین شیوه‌های تحلیل و کالبدشکافی متن، بررسی متن از سه دیدگاه ..... ، ..... و ..... است.»
- ۵- قلمروهای سه‌گانه بررسی متون ادبی را بیان کنید.
- ۶- منظور از بررسی متن در قلمرو زبانی چیست؟
- ۷- سطوح بررسی متن در قلمرو زبانی را بنویسید.
- ۸- در سطح واژگانی چه مواردی در متن بررسی می‌شود؟
- ۹- منظور از بررسی متن در سطح دستوری یا نحوی چیست؟
- ۱۰- هدف از بررسی متن در قلمرو ادبی چیست؟
- ۱۱- یک متن هنری در قلمرو ادبی، در چه سطوحی بررسی می‌شود؟
- ۱۲- در بررسی سطح آوایی یا موسیقایی یک متن، چه مباحثی مطرح می‌شود؟

۱. «ها» پسوند معنی‌ساز نیست ولی طبق نظر مؤلف کتاب این‌گونه پسوندها نیز مانند پسوندهای معنی‌ساز، واژه غیر ساده تولید می‌کنند.
۲. در این قالب، در هر بند پنج، شش یا هفت مصراع، همه مصراع‌ها غیر از مصراع پایانی هم‌قافیه‌اند و مصراع‌های پایانی بندها، با هم، هم‌قافیه هستند. این قالب را منوچهری دامغانی، شاعر قرن پنجم ابداع کرده است.

- ۱۳- منظور از بررسی متن در سطح بیانی چیست؟
- ۱۴- در سطح بدیع معنوی، متن از چه دیدگاهی بازخوانی می‌شود؟
- ۱۵- در قلمرو فکری، به کدام لایه‌های متن ادبی می‌پردازیم؟
- ۱۶- نمونه‌هایی از جنبه‌های گوناگون رنگ و بوی فکری در یک اثر ادبی را بیان کنید.
- ۱۷- جاهای خالی را پر کنید.
- «نوع ادبی اثر برحسب غلبه ..... و ..... تعیین و طبقه‌بندی می‌شود.»
- ۱۸- معیارهای تفاوت آثار ادبی کدام‌ها هستند؟
- ۱۹- جای خالی را پر کنید.
- «قدیمی‌ترین طبقه‌بندی انواع ادبی در کشور ..... باستان صورت گرفته است.»
- ۲۰- حکمای یونان آثار ادبی «شعر» را بر چه انواعی طبقه‌بندی کرده‌اند؟
- ۲۱- اساس طبقه‌بندی انواع ادبی در یونان کدام جنبه اثر بوده است؟
- ۲۲- اساس طبقه‌بندی انواع ادبی در یونان مبتنی بر کدام قالب از سخن (شعر یا نثر) بوده است؟
- ۲۳- جاهای خالی را پر کنید.
- «در ادبیات ایران ..... نسبت به ..... رواج بیش‌تری داشت.»
- «اساس طبقه‌بندی شعر در ایران ..... و ..... شعر است.»
- ۲۴- چند قالب شعر فارسی نام ببرید.
- ۲۵- دیدگاه‌های کلی در طبقه‌بندی شعر و نثر را بیان کنید.

پاسخ سؤالات امتحانی

- ۱- تجزیه، تحلیل و مقایسه
- ۲- طراحی معیارها و روش کار
- ۳- جامعه‌شناختی، زبانی، اخلاقی، محیطی، فکری، تاریخی، روان‌شناختی، ادبی و ...
- ۴- زبان، ادبیات و فکر
- ۵- زبانی، ادبی، فکری
- ۶- بررسی سادگی و دشواری زبان، وجود لغات و اصطلاحات خاص و ...
- ۷- سطح واژگانی، سطح دستوری یا نحوی
- ۸- لغت‌ها از نظر فارسی یا غیر فارسی بودن، نوع ساختمان (ساده، مشتق، مرکب و مشتق - مرکب)، روابط معنایی کلمات از قبیل ترادف، تضاد، تضمن، تناسب و نوع گزینش واژه‌ها بررسی می‌شوند.
- ۹- بررسی متن از دیدگاه ترکیبات و قواعد دستوری، کاربردهای دستور تاریخی، کوتاهی و بلندی جمله‌ها و ...
- ۱۰- فهم زیبایی‌های ادبی متن و شیوه نویسنده در به‌کارگیری عناصر زیبایی‌آفرین سخن
- ۱۱- سطح آوایی یا موسیقایی، سطح بیانی، سطح بدیع معنوی
- ۱۲- بررسی متن از دیدگاه مباحث بدیع لفظی و ابزار موسیقی‌آفرین (وزن، قافیه، ردیف، آرایه‌های لفظی و تناسب‌های آوایی مانند واج‌آرایی، تکرار، سجع، جناس و ...)
- ۱۳- بررسی متن از دیدگاه مسائل علم بیان مانند تشبیه، استعاره، مجاز و کنایه
- ۱۴- بازخوانی متن از دیدگاه تناسب‌های معنایی مانند تضاد، ایهام، مراعات‌نظیر و ...
- ۱۵- رنگ و بوی فکری و حال و هوای مفهومی چیره بر متن مانند روحیات، باورها، گرایش‌ها، نوع نگرش به جهان و دیگر جنبه‌های فکری
- ۱۶- ذهنی / شادی‌گرا، غم‌گرا / جبرگرا، اختیارگرا / عرفانی، طبیعت‌گرا / خوش‌بینی، بدبینی / فلسفی، روان‌شناختی / محلی - میهنی، جهانی و ...
- ۱۷- موضوع، محتوا
- ۱۸- شکل، ساختمان، محتوا و شگردهای هنری
- ۱۹- یونان
- ۲۰- چهار نوع حماسی، غنایی، نمایشی و تعلیمی
- ۲۱- جنبه محتوایی
- ۲۲- شعر
- ۲۳- شعر، نثر / ساختمان و قالب
- ۲۴- قصیده، قطعه، غزل، رباعی، مسقط، مستزاد، ترکیب‌بند و ...
- ۲۵- ۱- بر اساس محتوا و موضوع ۲- بر اساس ساختمان و شکل